

Kővári Klára

A vonaldíszes kerámia különleges leletei Szobról (Pest megye)

2003. április–júniusban megelőző feltárást végeztünk Szobon, a Malomkertben, ahol a terület tulajdonosa élmenyparkot kíván létesíteni. Az építkezés helyszíne Szobtól ÉNy-ra található, a Damásdi-patak melletti domboldalon (1. kép), ahol a felszíni nyomok alapján nagy kiterjedésű, kb. 250×800 m nagyságú lelőhely húzódik. A lelőhely régóta ismert, az 1930-as évek óta többször kerültek innen újkőkori (vonaldíszes kerámia), középső rézkori (ludanicei csoport), késő bronzkori (Kyjatice kultúra) és Árpád-kori településre utaló leletek a szobi múzeumba.¹

A feltárás során a lelőhely ÉNy-i részén mintegy 2000 m² nagyságú területet kutattunk át (2. kép). Ennek során 76 objektum került elő, amelyek egy kivételével a kottafejes csoporthoz és a zselizi kultúrához tartoznak: hulladék- és tárológödrök, anyagnyerő helyek, földbe ásott, kisméretű kemencék és néhány cölöplyuk. Kisebb számban a régibb vonaldíszes kerámia cserepei is előkerültek. Az egyetlen nem újkőkori objektum egy szabálytalan alakú, 80×80 cm nagyságú, sárgás színűre átégett, helyenként hamus, kormos, tapasztott felület (házpadló?), amelyen egy korongolt kelta tál darabjai feküdtek.

Munkánkat nagyon megnehezítették a talajviszonyok. A felső, 20–30 cm vastag humusz alatt átlagosan 100 cm vastag, sárgás színű agyagréteg helyezkedett el, amely elenyésző számban tartalmazott leletet. Alatta átlagosan 50 cm vastag, fekete agyag következett, ez tele volt cseréppel és paticsal, objektumok foltjai azonban a leggondosabb nyésés ellenére is csak nagyon halványan vagy egyáltalán nem rajzolódta ki benne. Több esetben csak a paticsdarabkák és cserepek foltszerű sűrűsödése jelezte az objektumokat, ezek pontos körvonalát azonban csak további mélyítéssel, a fekete agyag alatti sárga agyag altalajban lehetett megfogni. Ez sajnos azt is jelenti, hogy néhányszor már csak a gödrök alsó részét tudtuk kibontani. Ugyanez a magyarázata annak is, hogy nagy a szórványként előkerült, objektumhoz nem köthető leletek mennyisége.

A feltárt leletanyag restaurálása jelenleg folyik. Az alábbiakban néhány ritka, különleges tárgyat ismertettek.²

Emberkezes fogantyú (3. kép 1.)³

Anyaga sárga színű, helyenként világosszürkére kopott, finom, csillámló homokkal soványított. Vízszintes átfú-

Klára Kővári

Unique finds of the Linear Pottery culture from Szob (Pest county)

Investment-led excavations were conducted in the Malomkert at Szob in April–June 2003 where the owner intended to establish an adventure park. The building site can be found on a hill at the Damásdi stream NW of Szob (Fig. 1) where the surface traces indicated a large archaeological site on a surface of about 250×800 m. The site has long been known, finds from the Neolithic (Linear Pottery culture), the Middle Copper Age (Ludanice group), the Late Bronze Age (Kyjatice culture) and the Árpadian Period were taken, from time to time, to the Szob museum from the 1930's.¹

With the excavation we investigated a territory of about 2000 m² on the NW side of the site (Fig. 2). Seventy-six features were unearthed, which came from the Note-head and the Zseliz culture except a single feature. They were refuse and storage pits, clay pits, small ovens dug into the earth and a few postholes. There were also a few sherds from the older Linear Pottery culture. The only not Neolithic feature was an irregular surface measuring 80×80 cm. The plastered surface (the floor of a house?) was burnt to a yellowish colour and contained ash and soot at some places. The fragments of a wheel-thrown Celtic vessel lay on it.

The soil conditions made our work very difficult. A yellowish clay layer of an average thickness of 100 cm lay under the upper 20–30 cm thick humus. The clay contained only a few finds. Black clay followed underneath in an average thickness of 50 cm. It was full of sherds and daub yet the discolourations of the features appeared only vaguely or not at all even after the most careful scraping. Often only the clustering of daub fragments and sherds indicated the existence of features. Their exact outlines, however, could be determined only deeper in the yellow subsoil, which lay under the black clay. This meant, regrettably, that in a few cases only the lower parts of the pits could be unearthed. This is the explanation also of the large number of the scattered finds that could not be associated with features.

The uncovered material is being restored. In the followings I will describe a few rare, uncommon objects.²

A handle representing a human hand (Fig. 3. 1)³

It is yellow, worn to a light grey colour at a few places. The clay was tempered with fine, micaceous sand. It was fit to the wall of the vessel with a horizontal perforation. It depicts a human hand turned upwards. It narrows toward

1 MRT XIII/2, 322–323., 26/16 sz. lh.

2 Itt szeretném megköszöni Torma István és Vörös István segítségét és tanácsait.

3 Az illusztrációs rajzokat Pintér Zsóka készítette.

1 MRT XIII/2, 322–323., site no. 26/16

2 Here I thank István Torma and István Vörös for their help and advice.

3 Zsóka Pintér made the drawings.

rással illeszkedett az edényoldalhoz. Felfelé tartott emberi kezet ábrázol, amely a kéztő felé elkeskenyedik, az ujjakat négy hegyesedő végű nyúlvány jelzi. A hüvelykujjat nem mintázták meg. A kéz megformálását az ujjak közötti bemélyített vonalakkal tették plasztikusabbá. Abban is megfelel az emberi kéz arányainak, hogy a középső ujj a leghosszabb. A kéztő bal oldala, valamint a mutatóujj belső része kissé sérült. A kéz hossza 4,3 cm, szélessége az ujjaknál 3 cm.

A fogantyú a lelőhely ÉNy-i részén, a IV. szektor Ny-i felén, objektumhoz nem köthetően 90–110 cm mélységből került elő kottafejes és zselizi cserepekkel együtt.

A dunántúli (közép-európai) vonaldíszes kerámia kultúrájának emberkezes edényeivel legutóbb Bánffy Eszter foglalkozott a Szentgyörgyvölgy, pityerdombi töredék kapcsán.⁴ Megállapítása szerint már a kultúra legidősebb szakaszában megtalálhatóak, bár meglehetősen ritkák (Fajs, Bp.–Aranyhegyi út). Később a kottafejes és a zselizi periódusban is előfordulnak (Neszmély; Tésa, Majori-dűlő; Nógrádverőce, Vágóhíd).⁵ A kottafejes időszakra datálható egy újabban előkerült darab a Kóny, Barbacsi tó melletti településről.⁶ Magyarországon kívüli területről megemlíthető pl. a nagytopolcsányi (Topolčany, Szlovákia) zselizi településről származó ötujjas fogantyú,⁷ vagy a Morvaországban, Prostějov-Držovice lelőhelyen kottafejes környezetben talált, szintén öt ujjat mutató darab.⁸ A felsorolt fogantyúkon az ujjakat bekarcolással jelezték vagy plasztikusan formázták meg. Az utóbbi esetben azonban inkább leegyszerűsített, stilizált megfogalmazással találkozunk. A szobi fogantyú ezeknél jóval realisztikusabban ábrázolja az emberi kezet, jól látható rajta még az is, hogy az ívelt kézfej végén az ujjak határozottan kifelé hajlanak. Ennek alapján kockáztatjuk meg azt a feltételezést, hogy készítőjének szándéka egy felfelé tartott, áldó helyzetben kiterjesztett karon levő kéz megjelenítése volt. Ezt a kéztartást megfigyelhetjük a vonaldíszes kerámia arcós edényein vagy a lengyeli kultúra antropomorf edényein is. Feltűnő, hogy a szobi fogantyún a hüvelykujj hiányzik. Ez azonban nem egyedülálló a hasonló leleteken, hiszen a nógrádverőcein⁹ szintén csak négy ujj van, míg a fajszi¹⁰ és a Kóny, Barbacsi tónál előkerült töredéken¹¹ csak három ujjat láthatunk.

the wrist and four tapering spikes indicate the fingers. The thumb was not moulded. Lines impressed between the fingers made the hand more plastic. It mirrors the real proportions of a hand in that the middle finger is the longest. The left side of the wrist and the interior of the second finger are somewhat injured. The length of the hand is 4.3 cm, its width at the fingers is 3 cm.

The handle was found in the W part of sector IV in the NW part of the site in a depth of 90–110 cm together with sherds of the Note-head and the Zseliz periods. It could not be associated with a feature.

Recently, Eszter Bánffy discussed the vessels ornamented with a human hand of the Transdanubian (Central-European) Linear Pottery culture on the occasion of a fragment from Szentgyörgyvölgy-Pityerdomb.⁴ She concluded that they could already be found, although rarely, in the oldest phase of the culture (Fajs, Bp.–Aranyhegyi Road). Later they occur in the Note-head and the Zseliz periods as well (Neszmély, Tésa–Majori-dűlő, Nógrádverőce–Vágóhíd).⁵ A recently found item from a settlement at Kóny-Barbacsi lakeside can be dated from the Note-head period.⁶ Outside Hungary we can mention, for example, the five-fingered handle from the Zseliz settlement of Nagytopolcsány (Topolčany, Slovakia)⁷ or another also five-fingered item from a Note-head environment in the Prostějov-Držovice site in Moravia.⁸ On the listed handles incisions indicated the fingers or they were plastic representations. In the latter case we can mostly observe simplified, stylised compositions. The handle from Szob is a much more realistic representation of a human hand. We can even see as the fingers definitely bend outward at the end of the arched palm. This stimulated us to propose that the potter depicted an upward turned hand on an arm extended in a blessing position. The same gesture can be observed on the face-pots of the Linear Pottery culture and also on the anthropomorphic vessels of the Lengyeli culture. The lack of the thumb from the handle of Szob is conspicuous. This is not a unique phenomenon among the similar finds. The Nógrádverőce item⁹ also has four fingers, while only three fingers can be seen on the fragments from Fajs¹⁰ and the Kóny-Barbacsi lakeside.¹¹

At Szob, the find was not recovered from a feature and being a stray find it cannot exactly be dated within the Linear Pottery period.

4 BÁNFFY 2001

5 BÁNFFY 2001, 46–47. A vonatkozó irodalommal.

6 EGRY 2001, Pl. 1: 15. A szerző láb alakú fogantyúként közli. A leegyszerűsített forma miatt néhány esetben valóban nehéz eldönteni, hogy kéz vagy láb ábrázolásáról van-e szó. Tekintve azonban, hogy az edény oldalára, hasára, és nem az aljára, tehát „anatómiailag” megfelelő helyre illesztették őket, a kéz-ábrázolás a valószínűbb. V. ö. BÁNFFY 2001, 47–48.

7 WIEDERMANN 1985, 50., Tab XXVIII: 2.

8 ČIŽMÁŘ–PROCHÁZKOVÁ 1999, 50., Obr. 8: 11.

9 MRT XIII/2, 4. t. 2.

10 KALICZ 1995, Abb. 8: 7.

11 EGRY 2001, Pl. 1: 15.

4 BÁNFFY 2001

5 BÁNFFY 2001, 46–47 with references.

6 EGRY 2001, Pl. 1: 15. The author describes it as a foot-shaped handle. Due to the simplified shape it is sometimes really difficult to decide if the ornament represents a hand or a foot. Regarding, however, that they were fit to the wall, the belly of the vessel and not the bottom, that is the “anatomically” correct place, a hand representation is more probable. Comp: BÁNFFY 2001, 47–48

7 WIEDERMANN 1985, 50., Tab XXVIII: 2

8 ČIŽMÁŘ–PROCHÁZKOVÁ 1999, 50., Obr. 8: 11

9 MRT XIII/2, Pl. 4: 2

10 KALICZ 1995, Abb. 8: 7

11 EGRY 2001, Pl. 1: 15

A szobi lelet nem objektumban, hanem szórványként került elő, így sajnos nem datálható pontosabban a vonaldíszes időszakon belül.

Agyagcsüngő (3. kép 3.)

Kerek csüngő kb. fél töredéke, sárga színű, fekete törésfelületű. Anyaga finom homokkal soványított. Mindkét oldala kopott. Belső oldala homorú, a külső enyhén domború. Felső harmadában két helyen átfúrt. Külső oldalának díszítése: a peremnél elnagyoltan bekarcolt vonal fut körbe, amelytől mélyen bevéselt, párhuzamos, ferde vonalak indulnak ki. Ezek felett, a perem és a körbefutó vonal között rövid, vékonyabban bekarcolt vonalak vannak. Az átfúrások alatti rész sajnos sérült, a felület kitört, így nem látszik a díszítés folytatása. A csüngő belső oldalán a lyukak körül az agyag kissé kitüremkedik, ami arra utal, hogy a tárgyat a külső oldal felől fúrták át, már a díszítés elkészülte után, mivel a bal oldali lyuk megszakítja az egyik bekarcolt vonalat. A töredék átmérője 5,1 cm, vastagsága 0,8 cm.

Sajnos nem objektumból származik, hanem az ásati felszín É-i szélén lemélyített kutatóárokban, a 150–155 cm közti mélyítésnél találtuk. Ezen a részen 150–160 cm között kottafejes cserepek és pelyvás anyagú házikeramia került elő.

Agyagcsüngő (3. kép 2.)

Lapos, korong alakú csüngő kb. fél töredéke. Foltosan sárga-fekete színű, homokkal és kevés pelyvával soványított anyagú. A felső részén két helyen átfúrt. Belső oldala egyenes, a külső enyhén domború. Díszítetlen. A töredék átmérője 7,4 cm, vastagsága 1,8 cm.

A tárgyat a 7/a objektumban találtuk. Ez 110×160 cm nagyságú, 2 cm vastag, sárgászörösré átégett, töredezett, tapasztott felületként jelentkezett, amelybe 3 cölöplyuk mélyedt. Tisztításakor körülötte és felette neolit házikeramiat és 3 db kovaszilánkot találtunk. A tapasztásban nem volt cserép. Alatta 92 cm mély, hengeres gödör alakult ki, amelynek sötétbarna, paticszemcsés betöltésében szintén csak házikeramia, a csüngő töredéke, valamint állatcsontok, kisebb kődarabok és kavicsok voltak.

A lapos, díszített agyagkorongok (mellkorongok, csüngők) a közép-európai vonaldíszes kör legidősebb szakaszának leletei közt fordulnak elő, meglepően egységes formában, méretben, díszítéssel. Az eddig ismert néhány példány összefoglaló közlése Kalicz Nándortól származik.¹² A korongok kis száma is alátámasztja azt a feltételezést, hogy nem egyszerű ékszerek voltak, hanem különleges rendeltetésük lehetett: végsőkéig leegyszerűsített formájukkal és díszítésükkel stilizált emberábrázolásnak is tekinthetők, s valószínűleg amulettként viselték

Clay pendant (Fig. 3. 3)

It is about the half of a round pendant. Its colour is yellow, and black in the breakage. The clay was tempered with fine sand. Both surfaces are worn. The interior side is concave, the exterior one is slightly convex. It has two perforations in the upper third. The ornament on the exterior side: a roughly incised line runs around the edge, from which deeply grooved parallel lines start in an oblique direction. There are short and narrower incised lines above them, between the edge and the incised line running around the vessel. The area under the perforations is, regrettably, injured, the surface scaled off and the continuation of the ornament cannot be seen. On the interior side of the pendant, the clay slightly protrudes around the perforations, which suggests that the object was pierced from the outside after the completion of the ornaments since the left perforation interrupts one of the incised lines. The diameter of the fragment is 5.1 cm, its thickness measures 0.8 cm.

Regrettably, it did not come from a feature. It was recovered in the depth of 150–155 cm in a trench dug at the N edge of the excavation surface. Here Note-head sherds and household pottery tempered with chaff were found between 150 and 160 cm.

Clay pendant (Fig. 3. 2)

It is about half of a flat discoid pendant. It is spotty yellow-black, the clay was tempered with sand and some chaff. There are two perforations in the upper part. The interior is flat, the exterior is slightly convex. It is not decorated. The diameter of the fragment is 7.4 cm, its thickness is 1.8 cm.

The object was found in feature no. 7/a, which appeared as a 110 × 160 cm large and 2 cm thick cracked plastered surface burnt to a yellowish red colour. Three postholes were dug into it. We found Neolithic household ceramics and three silex flakes above and around it. There were no sherds in the plastering. Under it, a 92-cm deep cylindrical pit was uncovered. Its dark brown filling mixed with daub fragments contained only household ceramics, the fragment of the pendant and animal bones together with smaller stone pieces and pebbles.

Flat, decorated clay discs (breast discs, pendants) occur among the finds of the latest phase of the Central-European Linear Pottery entity. They show astonishingly uniform shapes, measurements and ornaments. Nándor Kalicz summed up the few items uncovered until then.¹² The low number of the discs confirms the supposition that they were not simply pieces of jewellery, they had a specific function. The extremely simplified shape and ornaments imply that they were stylised human representations and they were probably worn as

12 KALICZ 1998, Abb. 6. R. Tichý a Mohelnice-i csüngőt a kottafejes kerámiához sorolja: TICHÝ 1970/71, 10.

12 KALICZ 1998, Abb. 6. R. Tichý affiliated the Mohelnice pendant to the Note-head ceramics: TICHÝ 1970/71, 10

őket.¹³ Az újabb kutatások szerint a vonaldíszes kerámia későbbi időszakában is készítettek ilyen tárgyakat. Petriventén¹⁴ a keszthelyi csoport településén került elő egy példány. Szaporítja a mellkorongok sorát a Becsehely, Bükkaljai-dűlőben talált díszített töredék, amely az előzetes ismertetés alapján szintén a keszthelyi csoporthoz tartozhat.¹⁵ A két szobi csüngő közül a bekarcolt vonalakkal díszített darab alakjával, méretével, megmaradt, töredékes ornamentikájával is tökéletesen illeszkedik az eddig publikáltakhoz. Szórvány volta miatt sajnos nem keltezhető pontosabban a vonaldíszes kerámián belül. A másik, díszítetlen korong objektumból származik, azonban a vele együtt talált házikerámia szintén nem ad lehetőséget a finomabb időrendi besorolásra.

Idol (3. kép 4.)

Nőt ábrázoló idol felső részének bal odali töredéke. Mindkét oldalán sárga színű, törésfelülete fekete, anyagában kevés pelyva és apró kavicsdarabkák vannak. A test lapos, egész enyhén ívelt. Felső részén a váll mellett enyhe homorulat van, ami után az idoltest kissé megvastagodik, ez talán a nyak vagy a fej kialakítására utal. A váll mellett hegyes bütyök jelzi. A váll kissé elkeskenyedik, lekerekített, felülete ép, innen kar biztosan nem indult ki. Ugyanakkor a mell mellett az idol oldala sérült, olyan benyomást kelt, mintha erről a részről letört volna valami. A hátoldalon bekarcolt díszítés van: az alsó részen három párhuzamos, ferde vonal, míg ezek felett néhány nagyon elmosódott vonal fedezhető fel. A töredék hossza 6,3 cm, vastagsága 1,9 cm.

Az idoltöredéket a 10. objektumban találtuk. A megközelítőleg kerek, 218×226 cm nagyságú, egyenetlen aljú, a legmélyebb részén 84 cm-re leásott gödör eredetileg anyaggyerő hely lehetett, amelybe aztán szemetet szórtak. Sötétbarna színű, vörös paticsdarabkák kevert agyagos betöltéséből sok cserép került elő, ezek szinte kizárólag házikerámiához tartoznak: pelyvás anyagú, díszítetlen töredékek, illetve néhány finomabb, simított felületű, de szintén díszítetlen cserép. Szerencsére van két díszített oldaltöredék is. Az egyikén három, vékonyan bekarcolt, párhuzamos vonalon két kicsi, kerek kottafej ül. A másik darabon két ékbe futó, szintén vékonyan bekarcolt vonal csúcsánál helyezkednek el a picike kottafejek. Ezen töredékek alapján a 10. gödör a korai kottafejes időszakra keltezhető.

A gödörben talált idol sajnos nagyon töredékes. Nem tudjuk, hogyan ábrázolták a fejet és a test alsó részét. Furcsasága, hogy nincs karja, a válla ép, nincs rajta törésfelület. Hasonlóan lapos testű, kar nélküli idoloikat

amulets.¹³ Recent studies discovered that similar items were produced in the later phase of the Linear Pottery period as well. An item was found in the settlement of the Keszthely group at Petrivente.¹⁴ Another addition to the number of breast discs was the ornamented fragment found at Becsehely, Bükkaljai-dűlő, which probably also belongs to the Keszthely group according to the preliminary report.¹⁵ From the two pendants from Szob, the one decorated with incised lines perfectly matches the formerly published items regarding its shape, measurements and the preserved fragmentary ornaments. Being a stray find, it cannot be more exactly dated within the Linear Pottery period. The other, undecorated object came from a feature but the household pottery found together with it does not help a more exact chronological classification.

Idol (Fig. 3. 4)

It is a fragment from the left upper part of a female idol. It is yellow on both sides, black in fracture. The raw material contains little chaff and tiny pebble fragments. The body is flat, very slightly arched. There is a mild concavity at the shoulder. Beyond it the body somewhat thickens. This can imply the place of the neck or the head. A pointed knob indicates the breast. The shoulder slightly narrows, it is rounded, the surface is intact, there is no trace of the start of the arm. At the same time, the side of the idol is damaged at the breast, it seems as if something broke off. There is an incised ornament on the backside. Three parallel oblique lines run in the lower part and a few very vague lines can be observed above them. The length of the fragment is 6.3 cm, its thickness is 1.9 cm.

The idol fragment was found in feature no. 10. It was an approximately round pit measuring 218 cm × 226 cm. Its bottom was uneven and its largest depth was 84 cm. It must have been a clay pit into which refuse was later thrown. Its filling was dark brown mixed with red daub fragments, and it contained a lot of sherds, nearly all of them from household ceramics. They are mostly undecorated fragments, their raw material was tempered with chaff. A few finer sherds had smoothed surfaces, none of them were decorated. Luckily, there are two wall fragments with ornaments. On one of them, two small, round note-heads sit on three narrow incised parallel lines. On the other one, the tiny note-heads can be found at the tip of two also narrowly incised lines that meet in a wedge-shape. These fragments date pit no. 10 from the early Note-head period.

13 KALICZ 1998, 30–31.

14 HORVÁTH-KALICZ 2003, 12.

15 Horváth László ásatása. A leletek rövid ismertetése és a korong ábrája a Göcseji Múzeum honlapján (www.zmmi.hu/gm/asatasok.html): Régészeti feltárások az M7–M70 autópálya tervezett nyomvonalán. Összefoglaló jelentés az 1999–2003-ban végzett feltárásokról.

13 KALICZ 1998, 30–31

14 HORVÁTH-KALICZ 2003, 12

15 László Horváth's excavation. The short description of the finds and the illustration of the disc can be found in the homepage of the Göcseji Museum (www.zmmi.hu/gm/asatasok.html): Régészeti feltárások az M7–M70 autópálya tervezett nyomvonalán. Összefoglaló jelentés az 1999–2003-ban végzett feltárásokról [Archaeological excavations in the track of the future M7–M70. Summary report of the 1999–2003 excavations.]

az alföldi vonaldíszes kerámia lelőhelyeiről ismerünk (Hortobágy, Zám: női idol,¹⁶ Endrőd: férfi idol¹⁷). A Dunántúlról leginkább a keszthelyi csoporthoz tartozó petriventei idol¹⁸ említhető analógiaként.

Láb alakú töredékek

1. Foltosan sárga-fekete színű, csillámos homokkal soványított anyagú, fekete törésfelületű. Matt, kopott felületű. A lábszár hengeres, alul a lábfej fölött enyhén elkeskenyedek, a felső részén kiszélesedik. A lábfej tömör, oldalra hajlik, a talp lapos. Lábujjak nincsenek jelezve, ugyanakkor a bokát hangsúlyozott, hegyes bütyökkel ábrázolta a tárgy készítője. Az alsó része sérült, a lábfej fele és a lábszár alja az ezen az oldalon levő bokával együtt hiányzik. Hossza 8,7 cm, vastagsága felül 3,8 cm, középen 2,6 cm (4. kép 1a-d).

2. Fekete színű, helyenként sárga foltos, csillámos homokkal soványított, fekete törésfelületű. Ez is matt, kopott felületű. A lábszár hengeres, ívelt, a felső végén kiszélesedik. A lábfej letört. A bokát két hegyes bütyök jelzi. Felső része sérült, hiányos.

Hossza 10,7 cm, vastagsága felül 4,7 cm, alul 2,4 cm (4. kép 2a-d).

3. Fekete színű, homokkal soványított anyagú, kopott. Hengeres lábszár alsó részének kis töredéke, enyhén ívelt. Ezen is hegyes bütyök jelzi a bokát. Hossza 4,8 cm, töredékes vastagsága 1,8 cm (4. kép 3.).

Az 1-2. töredék a gépi mélyítéskor a IV. szektor DNY-i felén, 180 cm-en, egymás közelében, de szórványként került elő. (Figyelemre méltó, hogy ugyancsak a IV. szektorban találtuk az emberkezes fogantyút.) A 3. töredéket a X. szektor ÉNY-i részén, a másik két darab előkerülési helyétől távol találtuk, szórványként, 110-130 cm közti mélységben.

A három tárgy anyaga, színe, kidolgozása megegyezik. A 3. töredék sajnos nagyon kicsi, de minden bizonnyal ugyanolyan lábhoz tartozott, mint a másik kettő. Az 1-2. töredék mérete különbözik, így kérdéses, hogy egy tárgy része-e. További kérdés, hogy emberi vagy állati lábat ábrázolnak-e. A lábfejek oldalra hajlása, a lábszárak felső, kiszélesedő, testhez csatlakozó végének hajlásszöge, és különösen a hosszabbik töredék ívelt, kissé görbe kialakítása miatt (4. kép 2a, c) az utóbbi feltételezést tartom valószínűbbnek. (Ennek némileg ellentmond a bokák hangsúlyozott, emberi lábra emlékeztető megfogalmazása.) Ugyanezen okok miatt kicsi a valószínűsége, hogy idollábak lennének. Véleményem szerint leginkább zoomorf edény lábainak képzelhetők el, esetleg önálló állatszoborhoz is tartozhattak (5. kép). Felvethető az is, hogy oltár lábai voltak, hasonlóan pl. a Körös kultúra oltáraihoz (6. kép). Bármelyik lehetőséget fogadjuk el, a lábak méretéből ítélve a hozzá tartozó tárgynak

Regrettably, the idol recovered from the pit is highly fragmentary. We do not know what the head and the lower part of the body looked like. Strangely enough it does not have arms, the shoulders are intact without any trace of a fracture. Similar idols of flat bodies without arms are known from the sites of the Alföld Linear Pottery culture (Hortobágy-Zám: female idol,¹⁶ Endrőd: male idol¹⁷). The best analogue in Transdanubia is the Petrivente idol of the Keszthely group.¹⁸

Leg-shaped fragments

1. It is spotty yellow-and-black, black in fracture. The clay was tempered with micaceous sand. The surfaces are matt and worn. The legs are cylindrical slightly thinning above the foot and widening at the upper part. The foot is solid. It is bent to the side, the sole is flat. The toes are not indicated, while pointed knobs stress the ankles. The lower part is damaged, half of the foot and the lower part of the leg are missing together with the ankle on this side. Its length is 8.7 cm, its width is 3.8 cm at the top and 2.6 cm in the middle (Fig. 4. 1a-d).

2. It is black with a few yellow spots, and black in fracture. The clay was tempered with micaceous sand. This item also had matt and worn surfaces. The leg is cylindrical and arched, widening at the upper part. The foot broke off. Two pointed knobs indicate the ankles. The upper part is damaged and fragmentary. Its length is 10.7 cm, its width is 4.7 cm at the top and 2.4 cm at the bottom (Fig. 4. 2a-d).

3. It is black. The clay was tempered with sand. The surfaces are worn. It is the slightly arched small fragment of the lower part of a cylindrical leg. Pointed knobs indicate the ankles. Its length is 4.8 cm, the fragmentary thickness is 1.8 cm (Fig. 4. 3).

Fragments 1-2 were found during digging with an excavator in the SW part of sector IV. They were stray finds discovered near each other in the depth of 180 cm. (It is remarkable that the human hand-shaped handle was also found in sector IV.) Fragment 3 was found as a stray find far from the other two items, in the NW part of sector X in the depth of 110-130 cm.

The raw material, the colour and the execution of the three objects are identical. Fragment 3 is regrettably very small but it certainly belonged to a similar leg as the other two. The measurements of fragments 1 and 2 are different so it is dubious if they belonged to the same object. Another question is if they represent human or animal legs. The feet bent to the side, the angle of the upper, widening parts of the legs where they join the trunk and especially the slightly bent, arched form of the longer fragment (Fig. 4. 2a, c) suggest the latter solution. (The stressed depiction of the ankles, which resemble human

16 KALICZ-MAKKAY 1977, 60., Taf. 85: 3a-c.

17 MAKKAY 1998, Fig. 20.

18 HORVÁTH-KALICZ 2003, 12., 4. k. 1.

16 KALICZ-MAKKAY 1977, 60., Taf. 85: 3a-c

17 MAKKAY 1998, Fig. 20

18 HORVÁTH-KALICZ 2003, 12., fig. 4. 1

meglehetősen nagyak kellett lennie. Pontos analógiát a DVK köréből nem ismerek. A Szentgyörgyvölgy, pityerdombi és a balatonszentgyörgyi antropomorf edényhez tartozó lábak¹⁹ formájuk, nagyságuk, határozottan emberi jellegük miatt jelentősen különböznek a szobi leletektől. Legközelebbi analógiaként talán a nagytapolcsányi (Topol'čany, Szlovákia) 8,5 cm hosszú, zselizi kultúras lábábrázolás hozható fel (főleg a rövidebb szobi darabhoz), bár ez is emberi lábat mintáz és nagy valószínűséggel idolhoz tartozhatott.²⁰

ones, somewhat contradict this statement.) From the same reason, it is hardly probable that they belonged to idols. I think that they were the feet of zoomorphic vessels, perhaps they came from animal statuettes (Fig. 5). Another possibility is that they were the feet of altars, similarly e.g. to the altars of the Körös culture (Fig. 6). Either solution we accept, the object must have been fairly large according to the measurements of the legs. I do not know exact analogues from the TLP. The feet of the anthropomorphic vessels from Szentgyörgyvölgy-Pityerdomb and Balatonszentgyörgy¹⁹ are significantly different from the Szob items in their shape, size and definite human character. The closest item we can cite (especially regarding the shorter item in Szob) is a 8.5 cm long leg representation of the Zseliz culture from Nagytapolcsány (Topol'čany, Slovakia), although this one is a human leg and probably belonged to an idol.²⁰

19 BÁNFFY 2003, 3-5., Abb. 3, 4.

20 WIEDERMANN 1985, 51., Tab VIII: 9. Sajnos a szövegben nincs leírás a tárgyról, csak a rajzát közli a szerző.

19 BÁNFFY 2003, 3-5., Abb. 3, 4

20 WIEDERMANN 1985, 51., Tab VIII: 9. Regrettably, the object is not described in the text, only a drawing is published.

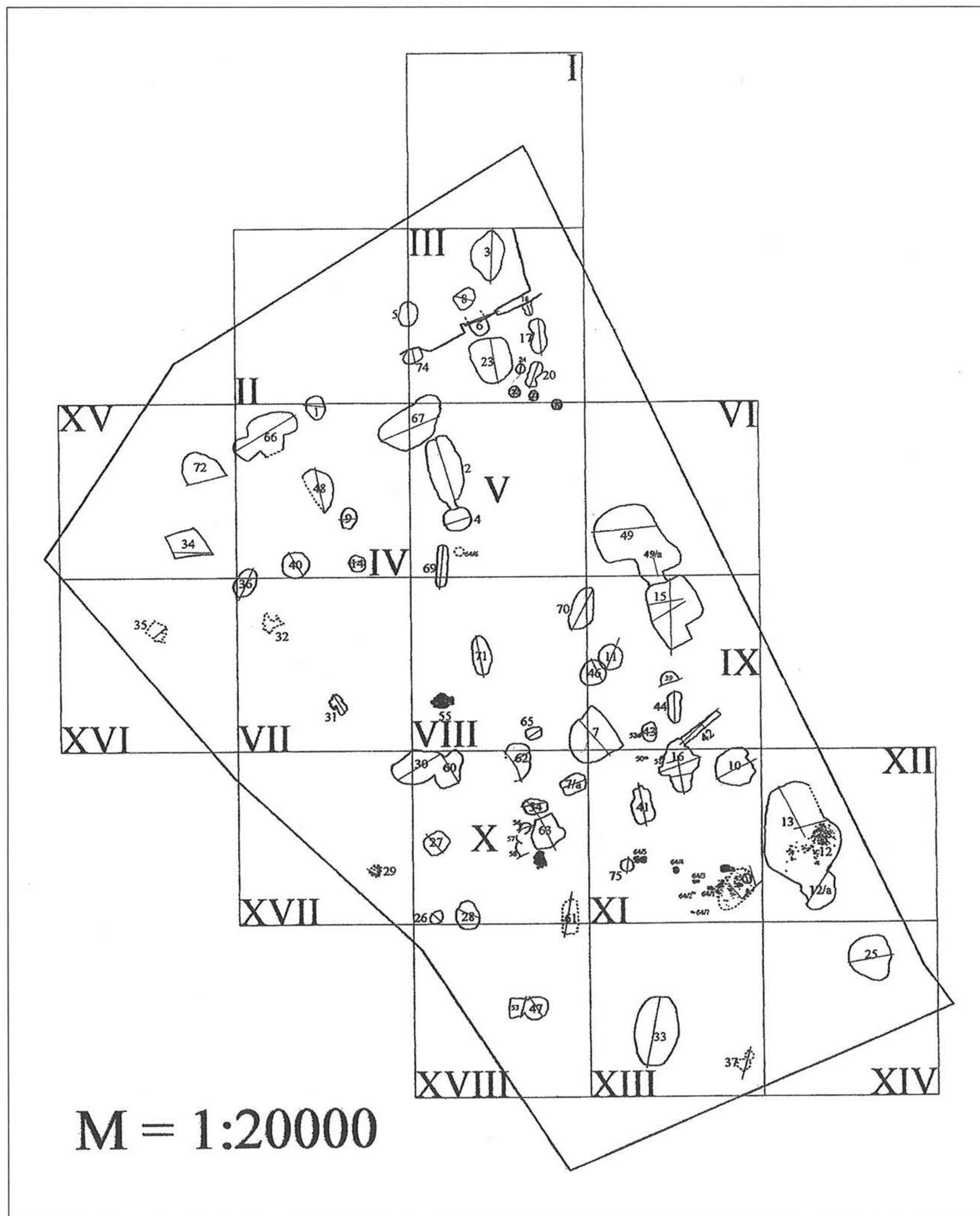
Irodalom • References

- BÁNFFY 2001 BÁNFFY E.: Emberkezes edény a vonaldíszes kultúra kialakulásának idejéből. Zalai Múzeum 10 (2001) 45-52.
- BÁNFFY 2003 BÁNFFY, E.: Die balkanischen und lokalen (?) Wurzeln der Glaubenswelt der mitteleuropäischen Linearbandkeramik-Gruppen. ActaArchHung LIV (2003) 1-25.
- ČIŽMÁŘ-PROCHÁZKOVÁ 1999 ČIŽMÁŘ, Z.-PROCHÁZKOVÁ, P.: Sídliště mladšího stupně kultury s lineární keramikou v Prostějově-Držovicích. In: Otázky neolitu a eneolitu našich krajín - 1998. Materialia Archaeologica Slovaca, Communicationes. Nitra, 1999. 45-69.
- EGRY 2001 EGRY, I.: Preliminary report about a new site of the Transdanubian Linear Pottery Kóny-Barbacs lakeside. RégFüz Ser. I. No. 51. (Bp. 2001) 7-13.
- HORVÁTH-KALICZ 2003 HORVÁTH L. - KALICZ N.: Újkőkori település feltárása Petriventén (Zala megye). In: Régészeti kutatások Magyarországon 2001 (Bp. 2003) 5-29.
- KALICZ 1995 KALICZ, N.: Die Älteste transdanubische (mitteleuropäische) Linienbandkeramik. Aspekte zu Ursprung, Chronologie und Beziehungen. ActaArchHung XLVII (1995) 23-59.
- KALICZ 1998 KALICZ, N.: Figürliche Kunst und bemalte Keramik aus dem Neolithikum Westungarns. Archaeolingua, Ser. Minor. Bp. 1998.
- KALICZ-MAKKAY 1977 KALICZ, N. - MAKKAY, J.: Die Linienbandkeramik in der Grossen Ungarischen Tiefebene. StudArch VII. Bp. 1977.
- MAKKAY 1998 MAKKAY, J.: I primi agricoltori dell' Europa sud-orientale e il Neolitico del bacino dei Carpazi. In: Settemila anni fa il primo pane. Udine 1998.
- MRT XIII/2. DINNYÉS I. - KŐVÁRI K. - KVASSAY J. - MIKLÓS Zs. - TETTAMANTI S. - TORMA I.: Pest megye régészeti topográfiája. A szobi és a váci járás (Pest megye régészeti topográfiája XIII/2 k.). Bp. 1993.
- TICHÝ 1970/71 TICHÝ, R.: Zu einigen neolithischen Kultgegenständen aus Mohelnice. SbČSSA (Brno) 4 (1970/71) 10.
- WIEDERMANN 1985 WIEDERMANN, E.: Archeologické pamiatky topol'čianskeho múzea. Materialia Archaeologica Slovaca VII. Nitra, 1985.

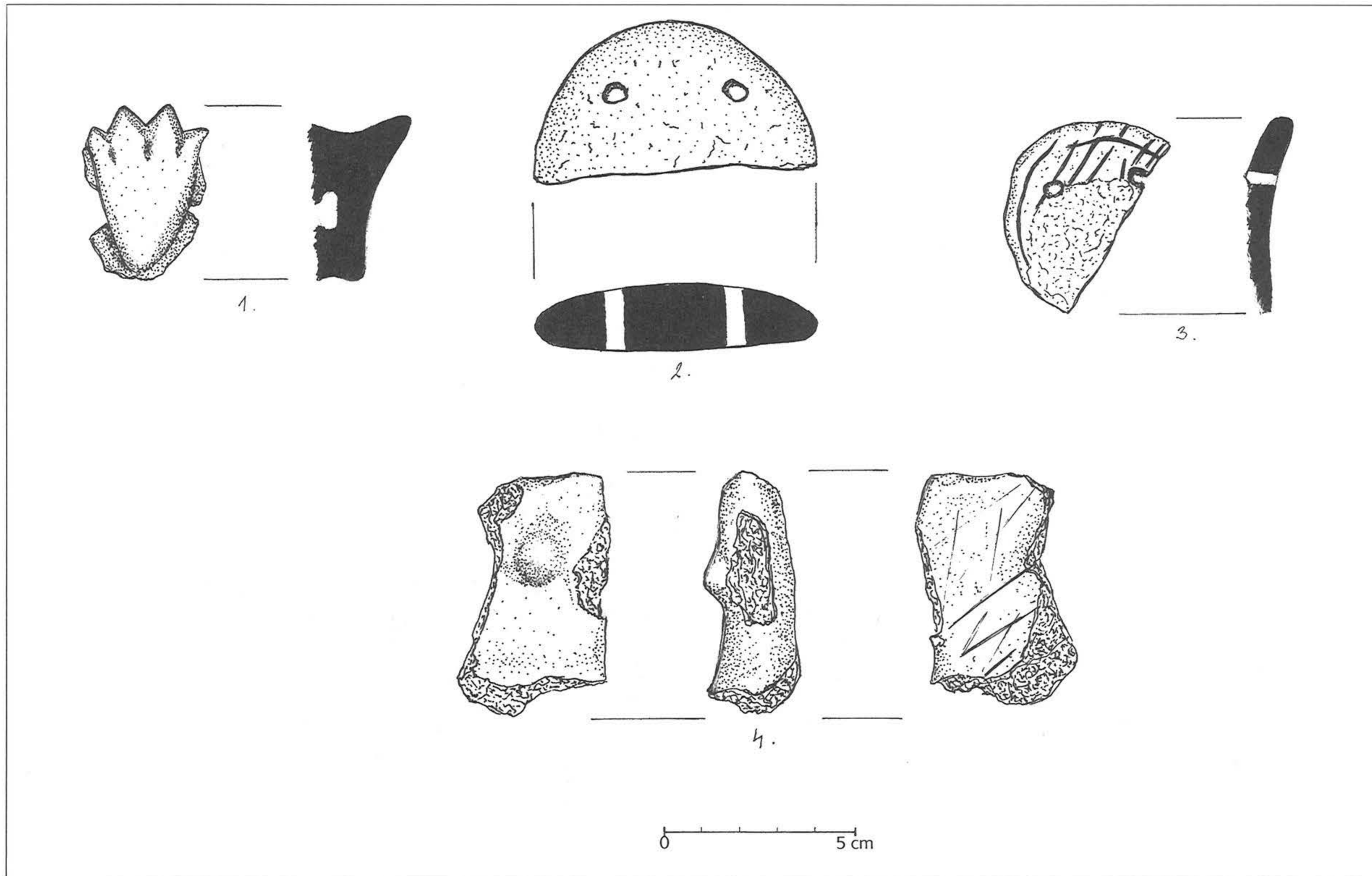
1. kép: Szob, Malomkert. Az ásotás helyszíne

Fig. 1: Szob, Malomkert. The site of the excavation

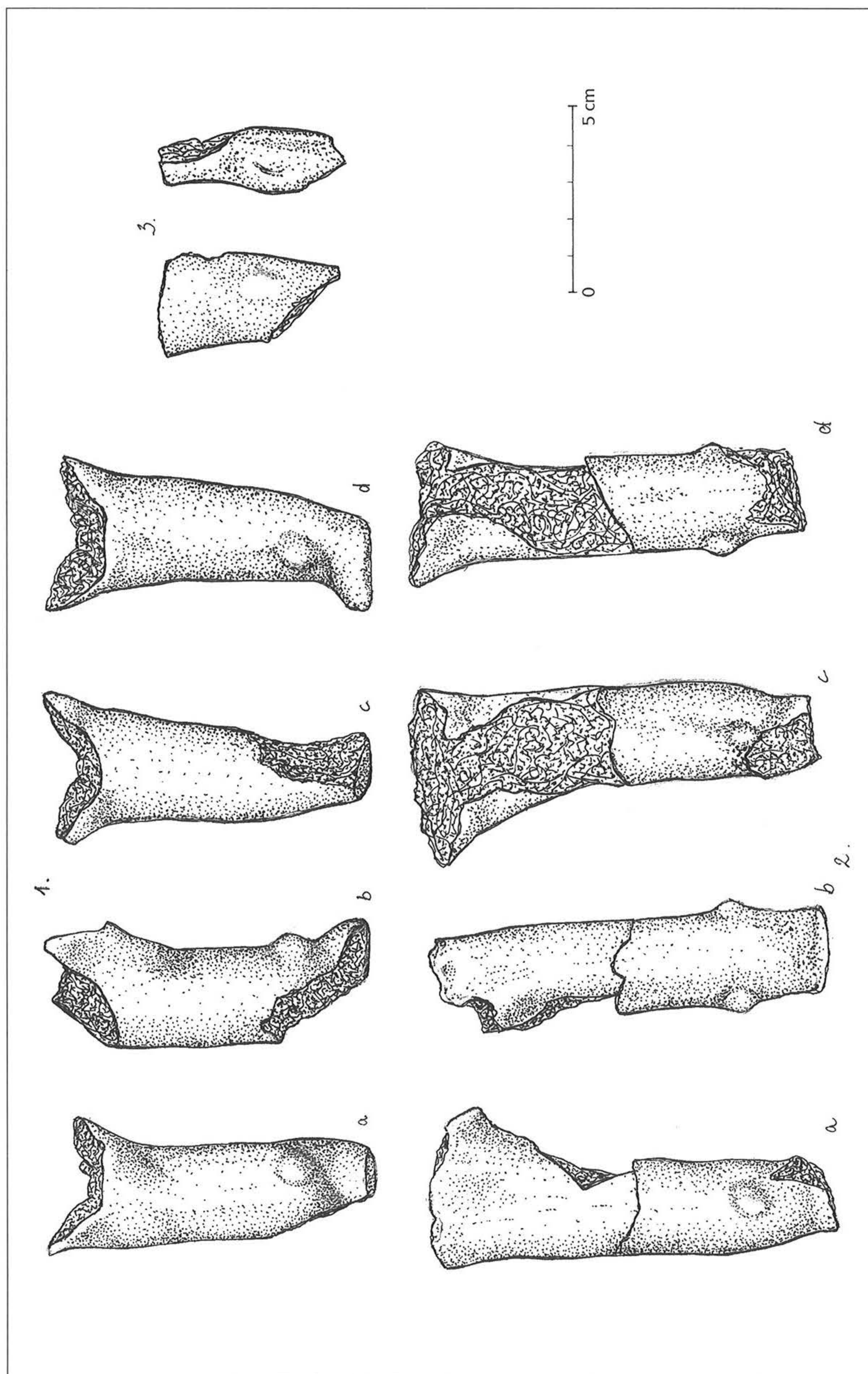
2. kép: Szob, Malomkert. A feltárt terület helyszínrajza

Fig. 2: Szob, Malomkert. The plan of the unearthed territory

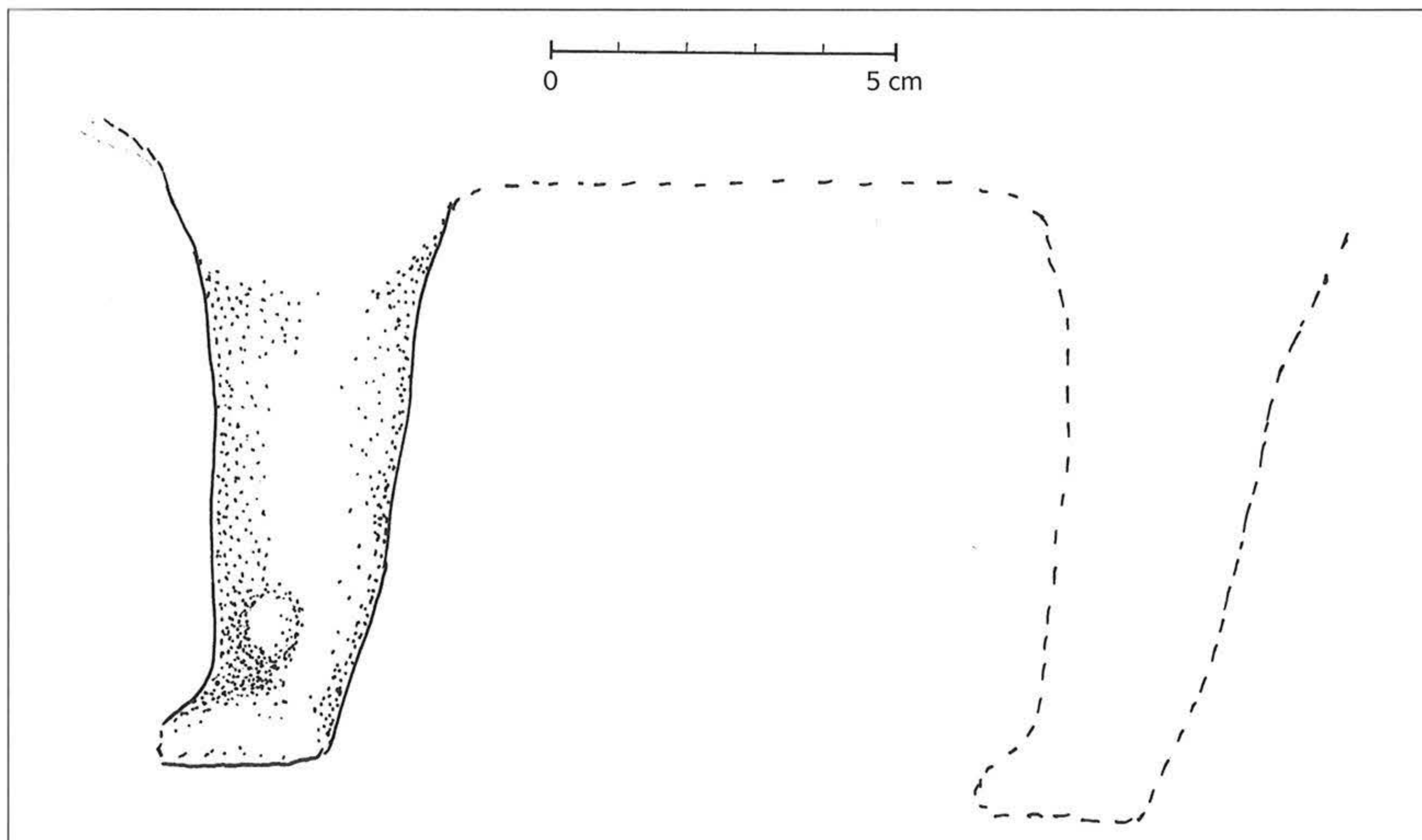
3. kép: Szob, Malomkert. 1: emberkezes fogantyú; 2: agyagcsüngő; 3: agyagcsüngő; 4: idol töredéke

Fig. 3: Szob, Malomkert. 1: human hand-shaped handle; 2: clay pendant; 3: clay pendant; 4: fragment of an idol

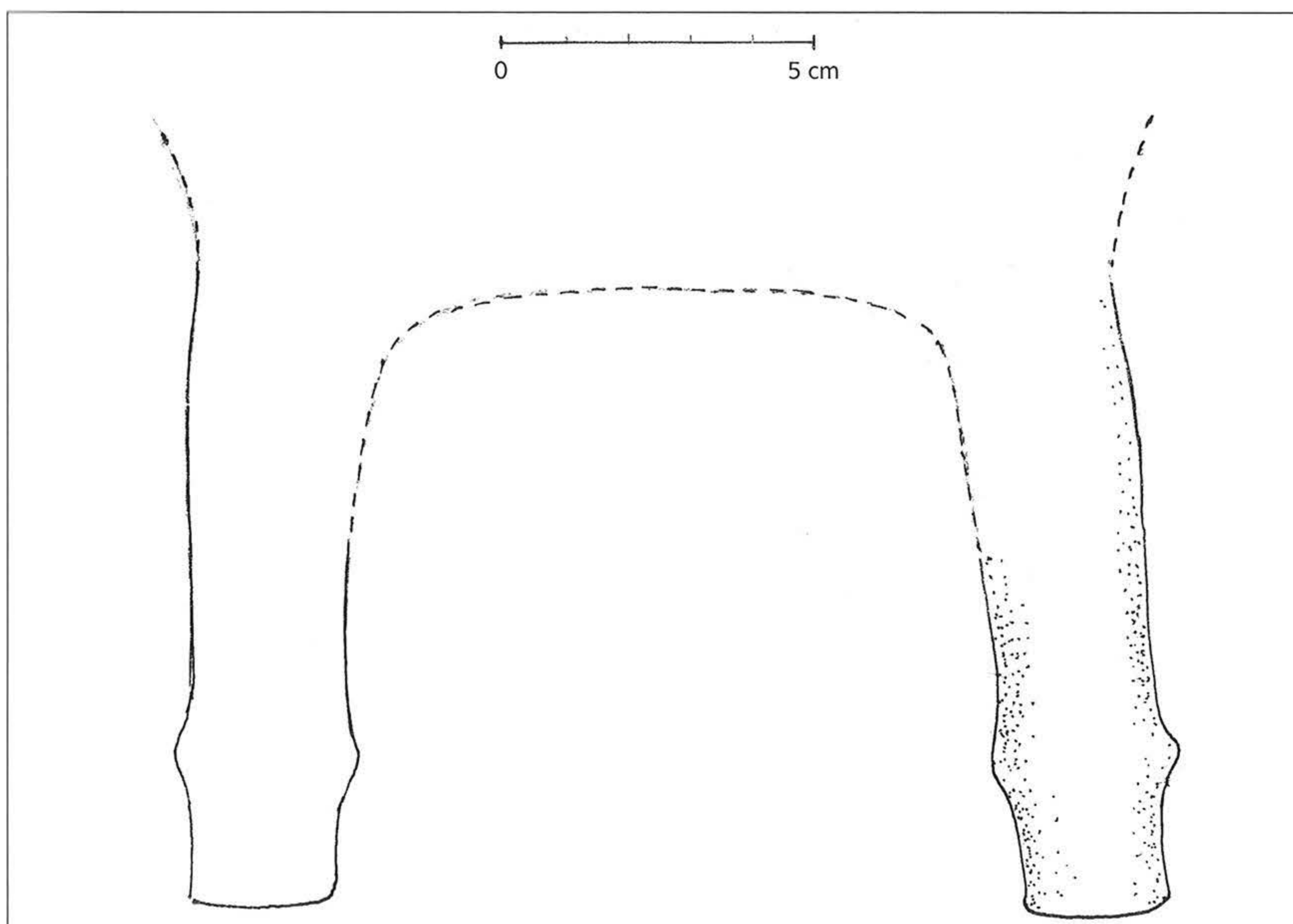

4. kép: Szob, Malomkert. 1-3: láb alakú töredékek

Fig. 4: Szob, Malomkert. 1-3: leg-shaped fragments

5. kép: Szob, Malomkert. Láb alakú töredékek rekonstrukciós kísérlete
Fig. 5: Szob, Malomkert. Reconstruction experiment of leg-shaped fragments

6. kép: Szob, Malomkert. Láb alakú töredékek rekonstrukciós kísérlete
Fig. 6: Szob, Malomkert. Reconstruction experiment of leg-shaped fragments